

TRANSFORMACIJA POJMA VITEŠTVA U SINJSKOJ ALKI

ANA-MARIJA VUKUŠIĆ

Institut za etnologiju i folkloristiku
Zvonimirova 17, 10000 Zagreb
e-mail: bekavac@ief.hr

UDK: (394.7(497.5 Sinj)(091)

Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 15.07.2002.
Prihvaćeno: 15.10.2002.

Dobro poznata, i posljednjih nekoliko godina aktualna ne samo po svojoj dataciji te svojevrsnoj igraćoj i inoj originalnosti, Sinjska alka će zbog svoje designacije kao viteške igre te karakterističnog i raznolikog odnosa prema pojmu viteštva zaokupljati ovaj rad kao kontekst kulturne prerade i transformacije, odnosno različitoga shvaćanja viteških vrednota.

Ključne riječi: viteštvo/Sinjska alka/tradicija/politika

Iz mozaika srednjovjekovne viteške kulture njezin se junak povremeno iskrade i, ne mareći za različitosti nagomilanih stoljeća, zauzima ponovno svoje mjesto u aktualnosti kulturalnih potreba. Ovdje će biti dopuštena relativno proizvoljna uporaba njegovih "pravih" osobina: junaku će ponekad, iz cjeline rekvizita uzeti samo konja, mač, štit ili će mu, ostavivši ga u punoj opremi, uzeti tek titulu i njome se dičiti. Ta se srednjovjekovna figura, naime, uvelike oslobodila vlastite povijesne ukorijenjenosti, zadobivši atribuciju univerzalnoga junaštva.

U ovome ću tekstu promatrati simboličku transformaciju pojma viteštva u aktualnom kontekstu Sinjske alke, tradicionalne igre Sinjske krajine i službeno nazvane *viteškom*, koja danas i sama prolazi kroz burnu transformaciju, odnosno rekontekstualizaciju u aktualnom, kulturnom i političkom trenutku Hrvatske. Koja je sada uloga povijesnog junaka koji se uvijek bori za više ciljeve — za zemlju i ljude na njoj, za vladara, za ženu,¹ i — zbog čega ga vjerojatno i uporno prizivamo — na kraju obvezatno pobjeđuje neprijatelja, oslobađa zemlju i udovoljava vladaru. Kako li će u kontradiktornim zahtjevima nove sredine ispuniti zavjet koji si je na početku dao da bi bio nagrađen ljubavlju, vladarevim povjerenjem, ili bar kakvim ordenom za zasluge?

Možda je pojam danas ipak nepovratno izbljedio kad je riječ o "višim ciljevima" te kao kulturno dobro onih "viših", potonuo u folklor "nižih slojeva" ili je, ostajući u domeni "viših" potpuno sekularizirao svoju funkciju, kao kod nedavno proglašanih *vitezova vinskoga reda* koji — *in honorem dei et in honorem vini (u slavu Boga i u slavu*

¹ Zadobivanje ljubavi obožavane žene kao dio ili cjelina viteškog zadatka karakteristično je za kasnosrednjovjekovno razdoblje viteštva, kad je ratna funkcija viteštva ustupila mjesto turnirima kao omiljenoj vrsti aristokratske zabave (usp. Huizinga 1964:74-82).

vina) — prisegnuše na promicanje kulture vina te kulturnih i pozitivnih društvenih vrijednosti.²

VITEŠTVO I POLITIČKI KONTEKST ALKE: REKONSTRUKCIJA DOGAĐAJA

Četiri mjeseca prije proglašenja vitezova vina naslovi su gotovo svih dnevnih i nekolicine tjednih tiskovina upućivali na svima nam nešto poznatije vitezove — alkare, preciznije, na problem mogućeg skandaloznog prekida tradicionalnog predsjedničkog pokroviteljstva nad Sinjskom alkom.³

Naime, budući da su gotovo od samoga početka igranja alke u Sinju ulogu pokrovitelja imali često najistaknutiji predstavnici vlasti (usp. Jurić 1965:59; 1988), takvo bi se pokroviteljstvo, premda nije regulirano ni izričito spominjano u Statutu Viteškog alkarskog društva — koji se često uzima kao odrednik onoga što jest, a što nije alkarska tradicija — ipak moglo smatrati njezinim integralnim dijelom.⁴

Kulminaciji nesporazuma što se zbila na 286. alkarskoj svečanosti godine 2001., kada su Predsjednikovi darovi odbijeni, a izaslanik izviždan, prethodio je niz javnih istupa alkara od kojih je najglasniji i s najjasnijom porukom nezadovoljstva naspram cjelokupne aktualne državne vlasti bio onaj na prosvjednom skupu održanom sredinom veljače iste godine u Splitu. Skup se održao pod geslom "Svi smo mi Mirko Norac", a bio je potaknut nalogom za uhićenje alkarskog vojvode i generala Mirka Norca, optuženoga da je kao sudionik Domovinskoga rata počinio ratni zločin, zbog čega je kasnije i pritvoren. *Nevidljivi* je general, zamišljen kao subjekt skupa i prisutan samo na nebrojivim transparentima, po njegovu završetku ocijenjen od vladajuće šestorke — "komunista" i "crvenih štakora" — objektom, odnosno "paravanom za forsiranje prijevremenih izbora i redefiniranje političke scene u RH".⁵

² Pandžić, I.: Vitezovi će promicati kulturu vina, *Večernji list*, 4. XI. 2002. Riječ je o uključenju petnaest hrvatskih vitezova pripravnika u članstvo Europskoga vinskoga viteškog reda. Ključni bi se motivi ceremonije uspostavljanja Hrvatskog viteškog konzulata po načinu inauguriranja novih članova — držanju mača u ruci i ispijanju vina iz pozlaćenog kaleža — mogli dovesti u vezu i s vinskim družinama. Pišući o vinskim statutima, Lozica (2002:29) spominje i samoborsko "viteško društvo Zlatna čizma", čiji je prvi paragraf zlatne knjige pravila glasio: "Svrha društva je piti i dobre volje biti, te ranjene vitezove spat spraviti". Razdjelnica dviju ceremonija je u njihovu kontekstu, preciznije, u ozbiljnosti kojom je obilježena inauguracija *viteza vina*, odnosno neozbiljnosti *pajdaša i pajdašica*.

³ Kao glavna vijest na naslovnica su većine dnevnih novina dana 4. VII. 2002. osvanuli naslovi vezani uz mogući prekid predsjedničkog pokroviteljstva nad Sinjskom alkom, npr. "Alka bez najvišeg pokroviteljstva nakon trista godina" (Biserka Lušić, *Slobodna Dalmacija*), "Mesić alkare gađao u sridu" (Jasmina Popović, *Večernji list*) i sl.

⁴ U nastavku ću teksta za *Viteško alkarsko društvo* koristiti skraćenicu VAD, odnosno za *Statut viteškog alkarskog društva* skraćenicu Statut.

⁵ Malenica, Anita: Čelnici šestorke održali konferenciju za tisak o skupu u Splitu — Deklaracija je poziv za stvaranje kaosa i izvaninstitucionalnih oblika borbe za vlast, *Slobodna Dalmacija*, 12. II. 2001.

Gotovo u svim izjavama danim na tome skupu očitovala se, manje ili više otvoreno, potreba za smjenom vlasti. U jednoj je od njih misao o potrebi raspisivanja izbora i očekivanim rezultatima bila izražena *alkarskim terminima* — narod je pozvan da se pripremi za "drugu utrku" u kojoj treba "pogoditi u sridu", budući da je na prošloj "pogodio u ništa". U ime je VAD-a njegov predsjednik okupljenima poručio "kako slobodu i hrvatske vitezove hrvatski narod ne da nikome", a samome vojvodi i generalu: "Vojvodo, čekamo tvoju zapovijed za 286. alku!"⁶

Alkarsko je viteštvo, s obzirom da je o potrebi odbacivanja optužbe protiv generala i alkarskog vojvode svjedočilo "150 tisuća hrvatskih domoljuba",⁷ poprimilo obilježje nacionalnog viteštva. Usporedno s time, zadaća je alkarskoga viteštva nadišla dotadašnje primarno isticanje kulturnih, sportskih, povijesnih i drugih vrijednosti u vezi s Alkom, a u domenu mu je ušao otpor prema politici vladajuće strukture zasnovan na percepciji o zapostavljanju temeljnih nacionalnih vrijednosti.

O osnaženju mu političkoj dimenziji svjedoči Predsjednikov zgodno sročeni uvjet da "neće biti pokrovitelj ako alkari ne budu vitezovi",⁸ koji kao potvrda slutnji da se s alkarskim viteštvom nešto dogodilo, aludira očigledno na potrebu promjene odnosa prema vlasti i njemu kao Predsjedniku i pokrovitelju. Međutim, kako je u novonastalom određenju viteštva spomenuti otpor bio usmjeren upravo na aktualnu vlast države kojoj je on Predsjednikom, alkari su se našli u situaciji koja je zahtijevala odvajanje i izbor između u tome trenutku suprotstavljenih tradicijskih i aktualnih vrijednosti. Naime, kako je već spomenuto, pokroviteljstvo na najvišoj razini može se smatrati integralnim dijelom alkarske tradicije, a ono je pored popularizacije igre donosilo i određenu materijalnu korist, odnosno barem je smanjivalo troškove VAD-u, budući da se s vremenom ustalilo da pobjednika daruje pokrovitelj (usp. Jurić 1965:59-61; 1988). Prihvaćanju pokroviteljstva presudila je u neriješenu glasovanju Upravnog odbora VAD-a upravo intervencija tada već pritvorenog vojvode. Odluku o prihvaćanju pokroviteljstva objašnjava činjenica da je on kao vrhovni alkarski zapovjednik prema Statutu osobno odgovoran za ponašanje alkara i za uspjeh cijele Alke, a shodno tomu su alkari kao podređeni dužni slušati sve njegove zapovijedi.⁹ Pozvan na splitskome skupu dati zapovijed za početak 286. Alke, neposredno prije glavne svečanosti njegova je zapovijed, izražena formulom "Gađajte u sridu!", prenesena alkarima kao zahtjev da se Alka izvede u najboljem mogućem izdanju.¹⁰ *Srida* iz njegove zapovijedi je pogođena jer je natjecanje ostalo zapamćeno po uspješnosti igrača i napetosti igre do zadnjega trenutka,

⁶ Šetka, Snježana; Šagolj, Zoran; Ljubić, Mirjana: Split : 150 tisuća puta "Svi smo mi Mirko Norac", *Slobodna Dalmacija*, 12. II. 2001.

Što se upotrijebljenih *alkarskih termina* tiče — pogodak "u sridu" u trčanju Alke donosi najviše bodova, dok "u ništa" znači potpuni promašaj alke (kruga u čije se središte u igri gađa).

⁷ *ibid.*

⁸ Svi sukobi alkara i Mesića, *Večernji list*, 4. VII. 2002.

⁹ Statut iz 1991. g., www.zemris.fer.hr/~pol./sinj/sinjskaalka.html.

¹⁰ Paštar, Toni: Vojvoda Norac zapovidio: Gađajte u sridu!, *Slobodna Dalmacija*, 1. VIII. 2001.

ali i po demonstraciji nezadovoljstva i uvredama upućenima cijelomu državnom vrhu. *Srida* je tako pogođena s dviju strana, u lice i naličje maloga metalnog koluta kojega pogađanje u igri donosi *punte*. Pretpostavka da su alkari prihvaćanjem pokroviteljstva odlučili udovoljiti Predsjednikovu zahtjevu da budu vitezovi u smislu neiskazivanja bunta prema njemu i vlasti, počela se na 286. Alki rasplinjati već od pozdravnoga govora novoizabranog alkarskog vojvode, što je nastavljeno tijekom igre uvredljivim povicima iz publike, i konačno potvrđeno odbijanjem darova pokrovitelja koje je pokušao uručiti Predsjednikov izaslanik.¹¹ U svome je govoru novoizabrani alkarski vojvoda, uz već Statutom određen dio kojim se evociraju uspomene na pobjedu Cetinjana nad mnogostruko nadmoćnijim turskim neprijateljem davne 1715., podsjetio na trenutke iz novije hrvatske povijesti, a posebno je prigovorio odnosu aktualne vlasti prema Domovinskom ratu i braniteljima, naglašavajući često upravo primjer pritvorenog njemu prethodećeg vojvode. Obzorje časti i junaštva u trostoljetnom nasljedstvu Cetinjana prisutno zajedno s legendom o pomoći Čudotvorne Gospe Sinjske, u svome je govoru vojvoda proširio s lokalne razine na nacionalnu. *Vidljiva* božanska pomoć prisutna u borbi protiv Turaka i iskazana legendom o Čudotvornoj Gospi Sinjskoj, u ratnim je prilikama devedesetih postala nevidljiva. Možda je u ponovljenom omjeru snaga, slabom naoružanju i nepripremljenosti na borbu prosljedila svoju snagu "suvremenim hrvatskim mučenicima" — generalima kasnije optuženima za ratni zločin — jer se "kao i 1715. godine, dogodilo čudo".¹²

Poimanje povijesti kao cirkularnoga slijeda u kojemu su povijesno zamjenjive uloge paradigmatičkih neprijatelja u datome je trenutku — ako je suditi prema reakcijama publike, koja je svaki spomen Predsjednika ili kojega drugog nenazočnoga predstavnika vlasti popratila povicima, odnosno iskazivala podršku generalu Norcu podižući transparente s njegovim likom — djelovalo mobilizirajuće i stvaralo je sliku jedinstva svih prisutnih. Doživljaj je jedinstva splasnulo po završetku svečanosti, a javnost se sa sukobima nastalima unutar VAD-a, ali i cijele Cetinske krajine, svakodnevno upoznavala putem brojnih medijskih priloga.¹³ Iz njih se daje zaključiti kako je svim članovima VAD-a i svim Cetinjanima podrška optuženomu generalu i stav da je on nevin, neupitna. O tome svjedoči njihova zajednička odluka da pobjednici svih triju utrka (*Bare, Čoje i Alke*) svoje novčane nagrade daju za obranu bivšega vojvode, te da se 286. Alka, njemu

¹¹ Protivno alkarskim propisima predsjednik je VAD-a u trenutku kad je izaslanik Predsjednika Republike imao predati darove uzeo riječ: "Svi znamo da ove godine među nama nema našeg alkarskog vojvode Mirka Norca. Zato na ovaj veliki i tužni dan u ime puka Sinja, alkara, branitelja i stradalnika Domovinskog rata, ne možemo primiti darove sve dok je naš vojvoda zatočen" (Paštar, Toni: Završeno 286 alkarsko nadmetanje — Slavodobitnik Ivica Perić, *Slobodna Dalmacija*, 6. VIII. 2001.)

¹² Paštar, Toni: Alkarski vojvoda na otvorenju 286. Alke: "Hrvatski narode, zbij svoje redove", *Slobodna Dalmacija*, 6. VIII. 2001.

¹³ Sve su dnevne novine i politički tjednici pisali o Alki. Nekoliko je puta u okviru središnje HTV-ove informativne emisije *Dnevnik* bio prikazan prilog o alkarskim sukobima, a bila je i temom TV emisijama *Latinica* i *U krupnom planu*.

posvećena, odigra u "atmosfera dostojanstvene tuge".¹⁴ Međutim, očito način na koji će se ostvariti predviđena atmosfera nije bio jednoznačno definiran, pa je izazvao sukobe unutar VAD-a.

Oprečna su mišljenja, utemeljena na argumentiranju (ne)pridržavanja pravila Statuta povezanih uz vrijeđanje Predsjednika i odbijanje njegovih darova dovela do ukinuća članstva i oduzimanja funkcija unutar VAD-a onima koji su se negativno izjašnjavali o proteklim događajima. Je li se problem mogao drukčije riješiti, i je li Časni sud, pozvan prema čl. 37 Statuta da "po svojem trezvenom rasuđivanju rješava razmirice koje nastaju među članovima Društva"¹⁵ ispunio zadanu mu ulogu? Čije je tumačenje Statuta ispravno, i na temelju čega se o tome može suditi? Upravo je izjava predsjednika VAD-a: "Kada bi se Časni sud striktno pridržavao pravila, morao bi zasjedati svaki dan i nitko u VAD-u ne bi ostao"¹⁶ dala naslutiti da je izostalo pridržavanje pravila Statuta, na koje se u alkarskim sukobima i *struja* predsjednika VAD-a pozivala. Ispriku da pojedina djelovanja alkarskih dužnosnika ne moraju nužno biti u skladu sa Statutom, što se iz ovako sročene izjave može zaključiti, stavlja taj dokument jedino u poziciju svjedoka trajnosti igre i (promjena) njezinih pravila, a njihovo bi poštivanje bilo ostavljeno slobodnom izboru.

Statut u svakome slučaju ispunjava svrhu svjedoka, no upitan je njegov sadržaj na koji su se u sukobima pozivali suprotstavljeni, onaj sadržaj koji bi u kontekstu događaja na 286. Alki odgovorio što jest, a što nije tradicija. Naime, isti kontekst i isti odnos prema optužnici protiv alkarskog vojvode proizveli su različit stav o alkarskim vrijednostima, odnosno o omjeru u kojemu se tradicijske i aktualne vrijednosti trebaju Alkom manifestirati kako bi istodobno prenijele uspomenu na prošlost i izrazile stav o sadašnjosti. Postoji li jedna, zajednička alkarska tradicija ili svaki sudionik pojedinačno, odnosno u svojoj maloj skupini istomišljenika stvara svoju vlastitu? Nije li istina da običaji ... *ne počivaju na vječnim normama ili vrednotama, nisu postojani i mijenjaju se ovisno o odnosima među različitim grupama* (Rihtman-Auguštin 1987:90)? Opravdava li Statut događaje na 286. Alki, budući da je u njemu, od prvoga poznatog primjerka iz 1833. do zadnjega iz 1991. godine, naglašavano da se Alka između ostaloga izvodi i zbog očuvanja ratobornog duha, borbe za slobodu i slično (usp. Jurić 1988)?

Od samoga je početka opisanih događaja Alka bila predmetom javnog sukobljavanja predstavnika različitih političkih ideologija. Zanimljivo je da se u tim raspravama često isticala upravo ispolitiziranost Alke i potreba njezine depolitizacije, a istodobno ju je takvom činilo već i samo spominjanje iz usta političara.

¹⁴ Milanović Litre, Ivan: Kakvo je raspoloženje u Cetinskoj krajini pred ovogodišnju Sinjsku alku, *Hrvatsko slovo*, 20. VII. 2001.; Žigo, Bože V.: Držanje je sve, i konju i čoviku, *Slobodna Dalmacija*, 3. VIII. 2001.; Šilović, Meri: Bez osmijeha ispod dugačkih usukanih brkova, *Slobodna Dalmacija*, 6. VIII. 2001.

¹⁵ Statut iz 1991. g., www.zemris.fer.hr/~pol/sinj/sinjskaalka.html.

¹⁶ Krželj, Zoran: Norac i dalje vojvoda iz zatvora, *Novi list*, 10. III. 2002.

Pojedini su novinski tekstovi upućivali na pad Alke "iz simbolike u politiku", tražeći izlaz u njezinu povratku k ideji viteštva iz koje je nastala, jer "viteški je i biti ponizan"...¹⁷

Je li ispravna tvrdnja o viteškoj poniznosti, otkud pojam viteštva potječe i kakvo mu je značenje nekad bilo, kako se mijenjalo, i kakve veze ima sa Sinjskom alkom, pokušat ću odgovoriti u sljedećem poglavlju.

¹⁷ Ivkošić, Milan: Može li viteški?, *Večernji list*, 19. VII. 2002.

VITEZ SÂM

U svome se punom sjaju, dostojnomu da bude os oko koje će se plesti stihovi i pisati romani na osnovi kojih će poslije zarađivati i holivudska filmska industrija, viteštvo iznjedrilo u kasnome srednjemu vijeku.

Taj sjaj kojim ga je obdario kasno europsko srednjovjekovlje čini se, sasvim odudara od njegovih početnih odlika, budući da mu se razvojna nit može pratiti od podaničkih, vazalskih odnosa zasnovanih u prvome redu na materijalnoj koristi koju su podređeni dobivali služeći svomu gospodaru. Vazalski su odnosi postojali na svim razinama društva: od kralja koji je za podanike imao bogate zamljoposjednike, čiji su vazali opet imali sebi podređene, i tako redom sve do nadređenosti sasvim malom broju vazala (usp. Bloch 1958:190-196; Le Goff 1998:65-69, 120-124). U nemirnim su uvjetima srednjovjekovlja gospodari posebno nagrađivali one vazale koji su im služili kao privatna vojska, što je uvjetovalo postupno bogaćenje tih vazala u odnosu na one s "nižim" dužnostima. Mogućnost postanka ratnikom svakoga onoga tko ovlada oružjem i potrebnim vještinama promijenila se uvođenjem posebnih, skupih ratnih rekvizita (mač, štit, oklop, ...) te se ograničila samo na one koji su si mogli pribaviti i održavati potrebnu opremu, dakle ljudi višeg društvenog položaja ili vazala koje su oni u tome novčano pomagali.¹⁸ Ta je promjena dodatno povećala potrebu razlikovanja vazala-ratnika od onih koji to nisu bili, a očitovala se vjerojatno i u promjeni koja se zbila krajem 10. i početkom 11. st., kad je njihov naziv *vassus* (kelt., vazal) zamijenjen s *milles* (lat., vojnik), odnosno *chevalier* (franc., vitez) u Francuskoj (Bloch 1958:189, 196; Le Goff 1998:122). Vojnički se sloj uzdignuo na društvenoj ljestvici i sve više stapao s aristokracijom opskrbljujući se čašću. Već krajem 12. st. samo su plemići mogli postati dijelom toga, viteškoga sloja.¹⁹

Križarski ratovi, koji se nerijetko ističu kao zlatno doba viteštva, stvorili su obrazac savršenog viteza kojega diče čast, slava, milosrđe, lojalnost, uglađenost i slične osobine. Crkva je, koja nastanak viteštva vezuje upravo uz te ratove, odnosno uz trenutak udjeljivanja religijsko-moralne dimenzije divljaštvu ratnika, križarima dodijelila određene svjetovne i duhovne privilegije (opraštanje grijeha, oslobođanje od poreza, i dr.).²⁰

Značajke te religijsko-moralne dimenzije viteštva donekle otkriva *Knjiga viteškog reda* Raimona Llulla, koja je napisana u 13. st. kao vrsta pravilnika što ga se vitezovi moraju pridržavati da bi održali čast svoga poziva. Llullovi je vitez transcendentalan, on se običnomu čovjeku ukazuje kao očitovanje božanske snage koja se ne iscrpljuje u njegovoj ratničkoj i dvorskoj ulozi — on je zapravo mrzitelj rata u koji ulazi samo po

¹⁸ Snell, Melissa: Defining the Knight, www.historymedren.about.com/weekly/aa0305948a.htm

¹⁹ Usp. Bloch 1958:385 i Knox, Skip: Those who fight, www.history.boisestate.edu/westciv/medsoc/bellator.htm

²⁰ Usp. Llull 1995; Moeller, Ch: Chivalry, www.newadvent.org/ccathen03691a.htm; Snell, Melissa: Defining the Knight, www.historymedren.about.com/weekly/aa0305948a.htm

kraljevoj zapovijedi, čuvar mira i plemeniti zaštitnik puka. Dana mu uloga "zaštitnika puka" podrazumijeva i sijanje straha kako bi kod toga istoga puka izazvao strahopoštovanje te tako spriječio pobune i ispravio nepravde što haraju svijetom. Čini se da je to jedini odnos koji vitez mora imati prema puku, budući da kao najplemenitiji predstavnik ljudske vrste neprestano mora raditi na njegovanju finih manira i na uspostavi korisnih poznanstava, a to u puku neće naći. Premda po dužnostima prema svomu gospodaru nalikuje na siromašnoga vazala s početka ovoga poglavlja, Llullovo je viteštvo po rođenju određeno viteškom bitom. Njemu je kao predstavniku aristokratskoga roda dana plemenita viteška zadaća da uvede red u svijet napučen nepravdama, laži i nemilosrdnošću.

Snažna hijerarhizacija društva ogleda se u Llullovu djelu karakterističnim odnosima u koje je vitez uključen — njegov odnos prema gospodaru ima paralelu u redu koji se ostvaruje božanskim upravljanjem planetima, a ljubav, požrtvornost i povjerenje koje vitez ulaže u taj odnos nadoknađuje zahtijevajući to isto od sebi podređenih (Llull 1995). Llullovo je junak je predstavnik aristokracije koji vitešku titulu nasljeđuje, što, prisjetimo li se lanca razvoja viteštva iz vazalskih odnosa, pripada njegovoj završnoj fazi, kad je ta institucija u najvećem dijelu Europe bila *očišćena* s obzirom na podrijetlo svojih članova.²¹

U takvom sastavu, a u vezi i s osnivanjem jedinstvenih kraljevskih vojski od 13. st., te novim tehnikama ratovanja, viteštvo je gubilo svoju dominaciju na bojniom polju sve se više vezujući uz poseban oblik života na dvoru.²² Upravo su karakterističan stil toga života i oblici ponašanja postali temeljem "novog" viteštva, postupno zamijenivši njegovo nestajuće ratničko poimanje.

Proces promjene koji je najprije zahvatio instituciju vazalstva, a potom i viteštva, vidljiv je i u promjenama njihovih temeljnih vrijednosti. Dotadašnja primarno ratnička funkcija viteštva nastavila je živjeti u svome posebnom obliku prilagođenom novom okruženju, a iskazivala se u mirnodopskom razdoblju viteškim turnirima. Osim što su služili zabavi i rješavanju povremenih međuviteških razmirica, bili su i inauguracijski "medij" jer su obuhvaćali svečanu prisegu novoga člana, kojom se mijenjao njegov status — iz *paža* je postajao vitezom, čime se obznanjivala njegova sposobnost za nošenje

²¹ Podaci o razvoju viteštva u Europi korišteni su u tekstu u onoj mjeri koja je potrebna da bi se dobila općenita predodžba o temeljima na kojima počiva institucija viteštva. Faze viteštva spominjem uvjetno, a radi bolje preglednosti, jer se sama institucija različito razvijala u različitim dijelovima Europe. Tako bi u prvoj fazi vitezovi bili vojnici koji su ovladali tehnikama ratovanja, a potječu najvećim dijelom iz nižih slojeva društva; oni, ako su se obogatili ili nečim zaslužili posebnu vladarevu naklonost, ulaze u drugu fazu, kad im se sve više pridružuje aristokracija da bi u posljednjoj fazi, sasvim u sferi viših slojeva, bilo gotovo nemoguće ući u viteški svijet osim po nasljednoj liniji. O tome detaljnije vidi npr. Bloch 1958; Snell: *The Origins of Knighthood in Europe*, www.historymedren.about.com/weekly/aa0305948a.htm; Velde, Francois: *Knighthood and Chivalry*, www.heraldica.org/topics/orders/knights.htm.

²² Usp. Velde, Francois: *Knighthood and Chivalry*, www.heraldica.org/topics/orders/knights.htm; Huizinga 1964.

viteške titule i za aktivno sudjelovanje na turnirima.²³ Općenito, u novim je prilikama viteštvo predstavljalo *naglašeno kultiviranje lijepog života u oblicima junačkog ideala* (Huizinga 1964:39), a junački je ideal, baš kao i način njegova kultiviranja proizlazio iz značajki srednjovjekovnog društvenog poretka.²⁴ Naime, u tadašnjoj je tripartitnoj podjeli društva na svećenstvo, plemstvo i "treći stalež" (Le Goff 1998:342-415) posljednjemu bila namijenjena zadaća poniznosti, marljivosti i poslušnosti prema svomu gospodararu (Huizinga 1964:58). Prema takvom bi određenju "treći stalež", a da bi sustav pravilno funkcionirao, bio dužan ispunjavati svoje staleške obveze. To istodobno daje pravo njegovu nadređenom da sankcionira nepridržavanje datih obveza. U takvome bi poretku, istina propisanome od onih s vrha ljestvice, ali tada vrijedećem, ispravno i *viteški* bilo gušiti bune seljaka, pa i ubijati ih ako je počinjeni prijestup neoprostiv. Naravno, u sustavu današnjih, uvjetno rečeno naših vrijednosti, nastalih među ostalim i redefiniranjem sadržaja i opsega nekih pojmova obuhvaćenih i srednjovjekovnim idealom, to ne bi bilo ni ispravno ni viteški.

S obzirom da je glavninu tadašnjega stanovništva činio upravo sloj potlačenih, nameće se pitanje kako se ideal viteštva — a budući da u tome sloju iz odbojnosti ne bi trebao naći svoga eventualnog prenositelja ili barem ne s pozitivnim predznakom — — premda u manje-više izmijenjenu značenju, uspio održati i do naših dana. Odgovor je, čini se, u čovjekovoj potrebi za uljepšavanjem svoga života i svijeta oko sebe, pa makar i lažnom slikom. Da je opće gospodarsko-socijalno stanje srednjega vijeka bilo za to savršena podloga, potvrđuje i Huizinga: ... *[moglo se] jadikovati nad izopačenošću svećenstva, nad propašću viteških vrlina, a da se slika ideala niukoliko ne napušta; pa ako bi ljudski grijesi i spriječili ostvarenje toga ideala, ipak bi ta slika ideala ostala podlogom i putokazom društvenog mišljenja* (1964:56).

Vitezovi poput El Cida, Rollanda, družine kralja Arthura, ili kasnijeg Iwanhoea srodni su vjerojatno onima čije su zgode u različitim prilikama, nadopunjujući formu novim sadržajima, prenosili putujući putnici (Bloch 1958:95-113).

U imitiranju obrazaca ponašanja viših društvenih slojeva u nižima, koji su ih sebi prilagođavajući manje ili više mijenjali, svoje su mjesto zasigurno našli i viteški turniri. Kako je u mnoštvu tih prilagodbi negdje izniknuo i okvir Sinjske alke, nameće se pitanje ima li ona, ili viteštvo kojim se označava, ikakve veze s onim prethodno opisanim?

²³ Mladići su postajali vitezovima nakon što su od djetinjstva na dvoru prošli poseban odgoj koji je uključivao učenje lijepog ophođenja (posebice prema damama), brigu o konjima, jahanje, uporabu viteškog oružja (mača, štita, koplja,...) i slično, obično po navršenoj punoljetnosti. O tome detaljnije vidi npr. The Medieval Knight, www.library.thinkest.org.

²⁴ Usp. Bloch 1958:280; Snell, Melissa: The Origins of the Knighthood in Europe, www.historymedren.about.com/weekly/aa0305948a.htm; Huizinga 1964:57; Lull 1995.

Kao viteška igra Sinjska je alka izmijenjeni produžetak viteških turnira koji su u doba ratne funkcije viteštva bili vrsta pripreme, vježbe za nadolazeće bitke, a slabljenjem i nestankom te funkcije postali su vrsta zabave i način dokazivanja moći.²⁵

Kada već spominjem promjenu funkcije turnira, uviđam i potrebu upućivanja na promjenu jedne od funkcija VAD-a koja se daje iščitati iz izmjena Statuta (Nacrta, Pravilnika) Viteškog alkarskog društva nastalih u razdoblju 1902.-1991. Naime, uz konstantno prisutnu potrebu podsjećanja na pobjedu Cetinjana nad Turcima davne 1715., u čast koje se Alka počela i igrati u Sinju, Statut povremenom (i privremenom) nadopunom toga dijela teksta svjedoči i o izmjenama političkih sustava, te s time u vezi o prilagodbi funkcije VAD-a potrebama aktualne vlasti. Opis svrhe Društva ne razlikuje se u Pravilnicima Sinjskog VAD-a iz 1902. i 1921., te se pored spomenutog evociranja na 1715. spominje gajenje ratobornog duha predaka, osnaživanje "čuvstva, ljubavi i vjernosti nasprama Narodu, Kralju i Domovini" da bi tomu u idućemu Pravilniku (1947.) bila još dodana svrha "jačanja bratstva i jedinstva i potpune ravnopravnosti, kako svih Hrvata i Srba, tako i svih slavenskih naroda". U Nacrtu iz 1955., odnosno Statutu VAD-a iz 1965., u ciljeve Društva ulazi razvoj patriotizma i slobodarskog duha Cetinjana, koji je osobito došao do izražaja tijekom Narodnooslobodilačke borbe, osjećaj drugarstva među članovima te ljubavi prema svomu kraju i cijeloj Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji. Pored navedenoga Statut iz 1983. bilježi pod ciljeve i pridonosenje razvitku socijalističkih demokratskih samoupravnih odnosa, te njegovanje narodnih običaja, čuvanje starinske odjeće, opreme i oružja (Jurić 1988:100-111, 119, 129, 160, 176). U Statutu iz 1991. godine piše da je cilj VAD-a, uz pobuđivanje uspomena na 1715. godinu, na teške i slavne bitke, i razvijanje prijateljstva među članovima, domoljublja svih Sinjana i Cetinjana, ljubavi prema svomu kraju, te očuvanje običaja, opreme i oružja.²⁶

Svečana prisega kojom novi član ulazi u Viteško alkarsko društvo:²⁷ nagovještava i posljedice nepridržavanja jer su ključni pojmovi (hrabrost, junaštvo, viteštvo) u njoj sadržani u neraskidivoj vezi s temeljnim vrijednostima zajednice kojoj članovi pripadaju — vlastitim krajem, domovinom i precima. Višedimenzionalnost, ali i svojevrsna bezvremenost kojom su obilježene spomenute vrijednosti omogućuju im trajnost naziva, ali istodobno otvaraju mogućnosti za promjenu značenja tih pojmova. Identificiranje s određenim krajem ili domovinom, ali i s precima, u ovako su sročenoj prisezi oslobođeni

²⁵ Nastanakom i značajkama Sinjske alke u odnosu na srednjovjekovne igre, odnosno na one iz njih prizišle neću se baviti u ovome radu. O tome vidi npr. Jurić, 1960, 1965:55-56, i Kretzenbacher 1966:14-19, 62-80.

²⁶ Statut VAD-a iz 1991. g., www.zemris.fer.hr/~pol./sinj/sinjskaalka.html

²⁷ "Ja prisežem da ću se pridržavati Statuta Viteškog alkarskog društva te da ću dosljedno ostvarivati ciljeve Društva, prisežem da ću ostati vjeran tradicijama cetinskih predaka, te da ću nepokolebljivo čuvati i razvijati ljubav prema svom rodnom kraju, gajiti hrabrost, čovječnost, domoljublje i junaštvo, vrline koje su od davnina resile ljude Cetinske krajine i domovine Hrvatske, da ću savjesno čuvati oružje, odjeću i opremu Viteškog alkarskog društva koju nam pradjedovi u zavjet namrijese, da ću se časno, ljudski i viteški ponašati, kako dolikuje članovima Viteškog alkarskog društva, da će svoje obveze kao član Društva uredno izvršavati" (čl. 18 Statuta iz 1991. g., www.zemris.fer.hr/~pol./sinj/sinjskaalka.html).

od aktualnog konteksta, no istodobno mu se, pa makar samo na asocijativnoj razini, uvijek vraćaju.

Međutim, upravo ta bezvremenost izdvaja citiranu prisegu od onih srednjovjekovnih, koje su u kombinaciji s određenim simboličkim radnjama, osobom gospodara i specifičnim obvezama bile obilježene aktualnim vremenom. No, dobna se struktura onih koji prisežu prigodom ulaska u VAD i postajanja vitezom podudara — od pristupnika se naime, i u jednom i u drugom slučaju očekuje psihofizička doraslost novoj ulozi te je on u pravilu punoljetna osoba.²⁸

Postajanje vitezom, premda se titula u kasnom srednjem vijeku nasljeđivala, podrazumijevalo je prethodno usvajanje određenih znanja što su se stjecala životom na dvoru.²⁹ Na prvi bi se pogled, po usvajanju i uvježbavanju potrebnih znanja, taj "predviteški" način života mogao povezati s Dječjom alkam. Međutim ta dječja priredba, koja je nastala tek sredinom 20. st., nije podređena ozbiljnosti *pravih* alkara i Alke, a vjerojatno ni one kojom se stjecala dvorska viteška titula, o čemu svjedoči i u njoj povremeno sudjelovanje trogodišnjih natjecatelja. Participiranje u Dječjoj alki nije uvjet postanka alkarom u odrasloj dobi premda ono, posebice ako je potkrijepljeno dobrim rezultatima, podrijetlom djeteta iz alkarske obitelji, ali i učestalošću sudjelovanja u igri može biti motivom daljnjeg uvježbavanja alkarskih vještina i u konačnici dovesti do pretvorbe "malog" alkara u "velikoga".

Suprotstavljenost društvenih slojeva (Le Goff 1998:342-415) u srednjem vijeku onemogućavala i pasivno, promatračko sudjelovanje nižih klasa u turnirima. Nasljeđe i viteško-aristokratska opskrbljenost čašću, a zasigurno i zanimljiv način iskorištavanja slobodnog vremena udomačili su i obilježili turnire pripadnošću višim klasama. Za razliku od toga, Sinjska se alka svojom povezanošću s predajom o pobjedi nad Turcima, koju je izvojevao "običan" čovjek, seljak, ograničila na, uvjetno rečeno, niže društvene slojeve. Međutim, od samih svojih početaka Alka je uključivala i "više slojeve" u smislu predstavnika vlasti, ali ne kao sudionike igre nego kao dio publike. Prisutnošću na počasnom mjestu u publici, predstavnici vlasti su dokazivali svoj ugled i vrhovnu društvenu poziciju, ali istodobno i pridonosili široj popularizaciji Alke.³⁰ Paralelno sa statutarnim prilagodbama funkcija VAD-a trenutnoj vlasti, predstavnici su te

²⁸ O značajkama srednjovjekovnih zakletvi vidi Bloch 1958:370-373; Le Goff 1998:121; Huizinga 1964:83-92; Lull 1995:105-111; *The Medieval Knight*, www.library.thinkest.org.

O punoljetnosti kao uvjetu za ulazak u VAD vidi Jurić 1988:101, 111, 120, 129, 161, 177, i Statut iz 1991. g., www.zemris.fer.hr/~pol./sinj/sinjskaalka.html.

²⁹ Usp. Bloch 1958:383/4, i *The Medieval Knight*, www.library.thinkest.org.

³⁰ Zanimljivim se čini spomenuti s time u vezi gospođu Ingrid Detter (udanu Dojmi de Delupis), koja je, proglašivši se princezom iz roda Frankopana i pretendirajući zbog toga na frankopanske posjede, a da bi u Hrvatskoj stekla popularnost, nastojala sudjelovati na što većem broju kulturnih događaja, pa se tako, sukladno svojoj tituli, pojavila i u svečanoj loži na Sinjskoj alki. (Mirnik, Ivan: Pretvorba obitelji Dojmi de Delupis u Frankopane, *Nedjeljni Vjesnik*, 20. X. 2002.)

vlasti naglašavali vlastita politička opredjeljenja često se pritom dičeći svojom funkcijom *spasitelja* Alke *uzurpirane* od bivših vladajućih struktura.³¹

Religijski aspekt viteštva, posebno uočljiv u Lullova viteza (Llull 1995) može se donekle povezati s legendom o Čudotvornoj Gospi Sinjskoj, koja je Cetinjanima pomogala u najkritičnijim trenucima borbe protiv Turaka. Proučavajući transformaciju te legende, Divna Zečević (1989:201) je uočila kako se vrijeme legende stalno spaja sa sadašnjim vremenom, a kao primjer tomu u kontekstu Alke svjedoči konstantno evociranje uspomena na tu pobjedu na početku alkarske svečanosti, baš kao element "čuda" kojim je alkarski vojvoda na 286. Alki povezo bitku iz 1715. s bitkama iz Domovinskoga rata.³² S time u vezi, i ako se u obzir uzme to da su legendu širili predstavnici crkve u cilju učvršćivanja vjere u Cetinskoj krajini (Zečević 1989:208),³³ postaje jasnijom prožetost Gospe Sinjske i Alke, kao i činjenica da su Gospa Sinjska i Alka temeljne vrijednosti s kojima se Sinjani i Cetinjani danas rado identificiraju.

Od devedesetih godina 20. st., od uvođenja demokratskog uređenja i nastanka samostalne države, Crkva se izdignula iz svog u komunističkom sustavu podređenoga položaja i postala bitnim čimbenikom u kreiranju javnoga mišljenja. Proširivši sferu svoga djelovanja i na Alku, sinjska je Crkva bivala sve prisutnijom u rješavanju "konkretnih" alkarskih problema. Kao moralni uzor trudila se u kontekstu događaja oko 286. Alke pokazati javnosti svoju neopredijeljenost i djelovanje usmjereno isključivo na pomirbu sukobljenih strana, no istodobno je proglašavana pripadnicom *struje* koja o tim događajima ima pozitivno mišljenje.³⁴ Kako god bilo, u kontekstu tih događaja Crkva, koja je, da podsjetim, u jednom dijelu srednjega vijeka bila svojevrni mobilizator vitezova, u svome hrvatskom osnaženom "izdanju" nije uspjela izmiriti sukobljene alkarske vitezove. Međutim, pojam viteštva se u višestoljetnom razdoblju koje dijeli

³¹ Kao jedan primjer tome navest ću dio govora Predsjednikova izaslanika na Alki odigranoj 1999.: "Pokušavali su na sve načine umanjiti i iskorijeniti borbeni duh naroda kako bi mogli lakše njime vladati. Kao što vidimo, nije im to uspjelo. Odlučnost naroda da se odupre osvajačima iskazana je međutim i kroz Sinjsku alku, a dovela je konačno i do postizanja pune hrvatske samostalnosti i slobode" (Krc, Stipe: Alka je ljubav, inat, izazov i odricanje [Riječ generala Ante Gotovine, izaslanika predsjednika dr. Franje Tuđmana: "Sinjski simbol hrvatskoga duha"], *Slobodna Dalmacija*, 2. VIII. 1999.

³² Paštar, Toni: Završeno 286. alkarsko nadmetanje — Slavodobitnik Ivica Perić, *Slobodna Dalmacija*, 6. VIII. 2001.

³³ Jedan od takvih primjera je i drama "Juriš na sinjsku tvrđavu" (1971.) Sestre Marije od Presvetog Srca (Anke Petričević), u kojoj do izražaja posebno dolazi snaga ljubavi i žrtva sinjskih fratara sjedinjenih sa sinjskim seljacima u borbi protiv Turaka.

³⁴ Fra Luka Tomašević je, zamoljen da posvjedoči o optužbama na račun alkara i VAD-a povezanih uz 286. Alku, odgovorio kako su neispravni navodi da su Sinjani netolerantni, politikanti i sl. jer su njima tako negativni pojmovi nepoznati, i u biti je njihovog djelovanja samo igra pred Bogom, igra koja Boga veseli (*Mir i dobro*, HTV 1, 28. VII. 2002.)

Usp. Paštar, Toni: Upravni odbor Viteškog alkarskog društva objavio odluku — Kotromanović vojvoda-Norac bira kopljanike, *Slobodna Dalmacija*, 28. VII. 2001., VAD je bio spreman i Norca poslati u Haag [Razgovor s generalom Petrom Šimcem], *Slobodna Dalmacija*, 13. VII. 2002.

cijelu Alku, a još više njezine događaje iz 2001. godine od svih "oblika" srednjovjekovnog viteštva, u značenjskome smislu prilično izmijenio.

U sljedećem ću poglavlju nastojati pokazati promjene i "razvoj" značenja pojma viteštva tijekom devedesetih godina prošloga stoljeća u kontekstu Sinjske alke .

VITEZOVI RATA, VITEZOVI ALKE

U razdoblju do Domovinskoga rata viteštvo obuhvaćeno Alkom gotovo i nije imalo nikakvih političkih konotacija (usp. Jurić 1988:263-325). Njegova je prisutnost u nazivu igre označavala porijeklo Alke iz srednjovjekovnih viteških turnira (usp. Jurić 1960, 1965:55-56; Kretzenbacher 1966), čime joj se pridavala važnost kao kulturnoj i sportskoj manifestaciji.

No na samome početku ratnih zbivanja, točnije kada su predznaci rata bivali sve učestalijima i jasnijima, jedan je događaj na Alki otvorio u njezinu viteštvu prostor za posebnu vrstu otpora, koji se u njemu duže zadržao mijenjajući predmet svoga usmjerenja. Na toj se Alki godine 1991. izaslanik tadašnjeg predsjednika i pokrovitelja dr. Franje Tuđmana *antropološki* obračunao s nadolazećim agresorom, pripadnicima srpske nacije. *Nas Dinarce*, a misleći pritom možda i na cijelu naciju jer je slutnja sukoba nalagala jedinstvo na nacionalnoj razini, razlikovao je od *onih drugih* jer su oni *po rastu manji od nas u prosjeku petnaest centimetara i imaju šiljate glavice, vjerojatno imaju i manji mozak*. Aludirajući time očito na poznato dinarsko junaštvo te na psihofizičku superiornost neprijatelju, bio je u znak odobravanja pozdravljen burnim aplauzom.³⁵

Nedugo se nakon toga Hrvatska našla u ratu za koji slabom naoružanošću i nepostajanjem organizirane vojske nije bila spremna. Početni odziv dobrovoljaca bio je prožet osjećajem časti zbog mogućnosti sudjelovanja u obrani netom stvorene i napadnute države. Ta čast je zajedno s hrabrošću dobrovoljnog čina i iskazivanja otpora prema neprijatelju bila vrhunac domoljublja. Pojam se viteštva pokazao najpogodnijim kao javno priznanje važnosti uloge ratnika, a svijest je o njegovoj ulozi, prostiranjem ratne svakodnevnice po sve većem dijelu države, neprestano rasla.

U kontekstu ratnih zbivanja vitez je postao sinonim branitelja, a u prožetosti cijelog kompleksa aktualnih društvenih vrijednosti ratom i trajanjem tih vrijednosti pojam se viteštva nastavio rabiti i u poslijeratnom razdoblju. Moglo bi se reći da je pojam viteštva, utemeljen na najpozitivnijim društvenim vrijednostima tijekom rata, u kriznome razdoblju bio jednoznačno određen na nacionalnoj razini. No, u mirnodopskom je razdoblju pojam zadržan, ali se počeo rabiti u različitim kontekstima, postajući katkad i predmetom razjedinjavanja dotad naizgled čvrstih interesnih zajednica. Takvim se

³⁵ Izjava Šime Đodana, izaslanika predsjednika i pokrovitelja Sinjske Alke 1991. dr. Franje Tuđmana (*Latinica*, HTV 1, 2001.) O značajkama dinarskog mentaliteta vidi npr. Tomašić 1937., i Cvijić 1987. Prema "području rasprostiranja" dinarskog mentaliteta, koje navode ti autori, njime bi bio obuhvaćen i velik dio pripadnika srpske nacije, kojima je Đodan poruku uputio.

pokazao i u sukobima čiji su akteri bili vitezovi rata i/ili vitezovi Alke. Smatrajući da im titula daje legitimno pravo procjenjivanja viteštva kod sebi suprotstavljenih, crpili su mu nedostatke iz svakodnevnog, katkad i intimnog života. Primjerice, analizirale su se intelektualne i radne sposobnosti koje su potrebne za određeno radno mjesto, novčane mogućnosti za stjecanje imovine koju netko posjeduje, obiteljski odnosi, a konačno, u fizičkom su izgledu i nedostatku muškog potomstva koje bi nastavilo alkarsku obiteljsku tradiciju "pronađeni" korijeni frustriranosti i zla jednog alkarskog časnika.³⁶

S obzirom da je dobar dio pripadnika VAD-a ujedno sudjelovao i u Domovinskom ratu, posebnu je snagu njihovu viteštvu davao spoj alkarskog i ratnog, a o Alki je kao *simbolu junaštva* u ratnim prilikama dodatno svjedočila njezina opjevanost u tada sve slušanijim i omiljenijim guslarskim pjesmama.³⁷ *Dvostruko* viteštvo obilježava i generala protiv kojega je optužba za ratni zločin bila povodom skupu protesta što se održao 2001. godine u Splitu. Spomenuti je skup organizirao *Središnji stožer za zaštitu digniteta Domovinskog rata* koji je, kao i većina predstavnika političkih stranaka koji su sudjelovali na tome skupu, *političkim* rječnikom rečeno, desne orijentacije. Kako je ličnost optuženog generala i vojvode nalagala alkarima sudjelovanje na skupu, dolaskom su i potporom generalu, svjesno ili ne, dali podršku i desnoj političkoj opciji. Politička dimenzija viteštva dodatno se istaknula sukobom alkara i Predsjednika države, izazvavši u konačnici prekid pokroviteljstva na najvišoj državnoj razini, ali i isključivanje iz VAD-a, kao i s pripremama za iduću Alku onih koji su taj prekid i *sramotne događaje* što su mu prethodili ocijenili negativnima. Ne mireći se sa situacijom u kojoj se našao, jedan je izopćeni član Časnog suda VAD-a, osuđujući i smatrajući da su protekli događaji bili politički izrežirani, ocijenio da ponašanje alkarskih čelnika nije bilo ni ljudsko, a "kamoli viteško".³⁸ Očigledno aludirajući na manjak dostojanstva, takvom je kvalifikacijom viteško ponašanje uzdignuo u odnosu na uobičajeno te bi mu ljudsko u vrijednosnom nizu prethodilo kao svakodnevno, normalno ponašanje. U poruci neizrečena krajnja opreka viteškom ponašanju zapravo je neljudsko, čime ljudsko u njoj nije podcijenjeno — ono samo svojom oslobođenošću od posebnih pravila i isključivom odgovornošću pojedinca za vlastito ponašanje ima ulogu uputiti na posebno određena i ustaljena pravila viteškog ponašanja u Alki. Naime, ako su individualna, lokalna ili regionalna gledišta o

³⁶ U tim su sukobima sudjelovali pojedinci iz različitih braniteljskih udruga, članovi VAD-a i alkari koji su 2001. godine, nakon što su osudili događaje na 286., izopćeni iz VAD-a i daljeg sudjelovanja u Alki. Usp. Krželj, Zoran: Sinjska alka još u blatu politikantstva, *Novi list*, 5. III. 2002.; Blajić, J., Despot, Z.: Sinjska alka: Isključeni kolovođe Perić, Preost i Breko kažu: "Kolovođe su Zorica i Jukić, Norac nije", *Večernji list*, 7. V. 2002.

³⁷ Npr. "Miro Laca, Davor, Branko Škara vitezovi poput su alkara"... "Vitezovi Gospića i Like poraziše krvave četnike" (www.hrvatskiguslar.150.m.com/Krajina-Dragovoljci-brane-Gospic-html, www.hrvatskiguslar.150.m.com/Krajina-Oluja.html)

³⁸ Paštar, Toni: Upravni odbor Viteškog alkarskog društva objavio odluku — Kotromanović vojvoda-Norac bira kopljanike, *Slobodna Dalmacija*, 28. VII. 2001.; VAD je bio spreman i Norca poslati u Haag [Razgovor s generalom Petrom Šimcem], *Slobodna Dalmacija*, 13. VII. 2002.

određenoj politici, čiji su se predstavnici tijekom stoljeća izmjenjivali u svečanoj alkarskoj loži bivala *zamrznuta* u vrijeme igranja Alke, onda je to zatamljavanje dio viteškog ponašanja. Konačno, ono je samoj igri i omogućilo trajnost, budući da bi politički sustavi kroz koje je i Alka prolazila sankcionirali bilo kakav oblik suprostavljanja.

Na izjavu se tog alkarskog dužnosnika nadovezao autor novinskog članka, koji je, napisavši da "...zločinci tamo su junaci i vitezovi, časni ljudi tamo su hulje" osudio čitav sustav vrijednosti koji je prema njemu karakterističan za Sinj.³⁹ Dvije se poruke preklapaju u osudi događaja, ali se bitno razlikuju u određenju *grešnika* koji bi za svoje čine trebao odgovarati. Dok izopćeni dužnosnik krivca pronalazi u VAD-u, točnije u njegovu čelništvu, druga se poruka doima kao vrsta formule na osnovi koje bi se stanovnici cijeloga sinjskog kraja svojim odnosom prema optužnici protiv generala Norca deklarirali *zločincima* ili *časnim ljudima*. Karakterističan vrijednosni sustav koji taj autor pripisuje cijelomu kraju očito proizlazi iz izjava kojima su pojedini predstavnici VAD-a i braniteljskih udruga opravdavali događaje s 286. Alke govoreći *u ime cijele nacije, regije i svih alkara*.⁴⁰

O tome da su svi alkari bili složni u uvjerenju da je njihov vojvoda nevin svjedoči činjenica da su sve novčane nagrade s 286. Alke unaprijed namijenili njegovoj obrani. *Obični* Sinjani, pomaknuti iz vrela alkarske afere, rijetko su pobuđivali zanimanje medija, ali se iz nekoliko priloga koji su njihove lokalno zatvorene razgovore objelodanjivali javnosti dade zaključiti kako je najveći dio njih, baš kao i izopćenih alkara bio složan u uvjerenju da njihov vojvoda i general uistinu nije kriv.⁴¹

Situacija u kojoj se alkarska zajednica razjedinila zbog zajedničkog stava o nevinosti svoga vojvode, ali različitog mišljenja o razini *viteštva* kojim se taj stav manifestirao na 286. Alki, ponovno me vraća određenim značajkama srednjovjekovnog viteštva. Hijerarhizacija društva iz kojega se srednjovjekovni junak iskrao na početku ovoga teksta navodi me da u se u kontekstu događaja na 286. Alki i aktualnih društvenih normi zapitam — treba li *vitez* poštivati zakone države u koju se zaklinje ili ne?

³⁹ Šnajder, Slobodan: Čuvaj se sinjske ruke!, *Novi list*, 15. VII. 2002.

⁴⁰ Takva je, primjerice, izjava nacionalnog dopredsjednika Udruge hrvatskih veterana Domovinskoga rata: "To smo mi, to je Hrvatska, to je Sinj, to je Alka. Najveće svetinje postaju predmetom izrugivanja, a marginalci su u žarištu medijske pozornosti. Društveni vrijednosni sustav potpuno je iskrivljen." (Paštar, Toni: Sinjani i ne pomišljaju da se Alka ne bi održala, *Slobodna Dalmacija*, 23. VII. 2002.)

⁴¹ Usp. Šilović, Meri: Bez osmijeha ispod dugačkih usukanih brkova, *Slobodna Dalmacija*, 6. VIII. 2001.; Tomić, Ante, Perić, Vito: "Sinjanima je ponekad potrebno da više puta lupe glavom u zid, *Jutarnji list*, 23. II. 2002.; Blajić, J., Vuković, S: Neka nam HTV reprizira humor s Pantovčaka, *Večernji list*, 11. VII. 2002.; Blajić, Jerko: Neka darove za alkare kupi Mate Jukić od svoje plaće, *Večernji list*, 15. VII. 2002.

Premda su u etnološkoj znanosti uglavnom prihvaćene definicije koje običaj ne promatraju više kao okamenjeni prežetak prošlosti, nego mu "dopuštaju" da živi mijenjajući se u skladu s aktualnostima društvenih potreba, primjenjivost takvih definicija na konkretne događaje sa 286. Alke otvara niz pitanja. Činjenica da je Alka bila posvećena optuženom generalu i da su novčane nagrade dane za njegovu obranu svjedoči o prilagodljivosti običaja onim vrijednostima koje je alkarska i sinjska zajednica htjela igrom javno iskazati.

Alka koja je kroz usta svojih predstavnika progovorila na splitskome skupu, a potom i prigodom njezina 286. *trčanja*, nastojala se prikazati kao odraz lokalnog, regionalnog, pa i nacionalnog stava o politici aktualne državne vlasti. U osnovi bi politički netolerantnu poruku iskazanu uvredama i zviždanjem Predsjedniku i aktualnoj vlasti znanost mogla "opravdati" kontekstom teške gospodarsko-socijalne situacije hrvatskog juga, dominacijom desnijih političkih opcija, odnosno povezati je s mentalitetnim značajkama koje se tomu području pripisuju, i slično. No, što s činjenicom da je dio alkara iste te događaje osudio?

Baš kao što instituciji viteštva njezino prvotno značenje ne daje pravo da se sva njezina poslije nastala značenja smatraju nepravilnima, tako i nekadašnja poimanja Alke i njezina viteštva ne ravnaju njezinim današnjim shvaćanjima. Događaji na 286. Alki tako se mogu interpretirati isključivo kroz kompleks trenutno vrijedećih normi koje društvo u kojemu živimo propisuje. Ili ih možda ipak ne propisuje sve, nego na jedan njihov dio računa kao na civilizacijom usvojeno dobro? Ako je tako, nije li se upravo tomu, u detekciji problema koji je izazvao događaje na 286. Alki, približio onaj izopćeni član VAD-a koji je upozorio na norme ponašanja, odnosno na izostanak kulture dijaloga u tim događajima kao produkt svjesnog političkog djelovanja?⁴²

LITERATURA I IZVORI

BLAJIĆ, Jerko (2002): Neka darove za alkare kupi Mate Jukić od svoje plaće. *Večernji list*, 15. srpnja.

BLAJIĆ, J., Vuković, S. (2002): Neka nam HTV reprizira humor s Pantovčaka. *Večernji list*, 11. srpnja.

BLAJIĆ, J., Despot, Z (2002): Sinjska alka — Isključeni kolovođe Perić, Preost i Breko kažu: "Kolovođe su Zorica i Jukić, Norac nije". *Večernji list*, 7. svibnja.

BLOCH, Marc (1958): *Feudalno društvo*. Naprijed, Zagreb.

⁴² Paštar, Toni: VAD je bio spreman i Norca poslati u Haag [Razgovor s generalom Petrom Šimcem], *Slobodna Dalmacija*, 13. VII. 2002.

CVIJIC, Jovan (1987): *Balkansko poluostrvo*. Srpska akademija nauka i umetnosti, Književne novine, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.

GOFF, Jacques, Le (1998): *Civilizacija srednjovjekovnog Zapada*. Golden marketing, Zagreb.

HUIZINGA, Johan (1964): *Jesen srednjeg vijeka*. Matica hrvatska, Zagreb.

IVKOŠIĆ, Milan (2002): Može li viteški? *Večernji list*, 19. srpnja.

JURIĆ, Šime (1960): Sinjska alka prema sredovječnim igrama. *Iseljenički kalendar 1960*, Zagreb, str. 188-193.

JURIĆ, Šime (1965): *Sinjska alka: informativni vodič po Cetinskoj krajini*. Odbor za proslavu 250. godišnjice Sinjske alke, [Sinj].

JURIĆ, Šime (1988): *Dokumenti i književna građa o Sinjskoj alki*. Logos, Split.

KNOX, Skip: Those who fight. www.history.boisestate.edu/westciv/medsoc/bellator.htm (21. XI. 2002.)

KRAJINA, Mile: Dragovoljci brane Gospić. www.hrvatskiguslar.150.m.com/Krajina-Dragovoljci-brane-Gospic-html (28. XI. 2002.)

KRAJINA, Mile: Oluja. www.hrvatskiguslar.150.m.com/Krajina-Oluja.html (28. XI. 2002.)

KRCE, Stipe (1999): Alka je ljubav, inat, izazov i odricanje — Riječ generala Ante Gotovine, izaslanika predsjednika dr. Franje Tuđmana: "Sinjski simbol hrvatskoga duha". *Slobodna Dalmacija*, 2. kolovoza.

KRETZENBACHER, Leopold (1966): *Ringreiten, Rolandspiel und Kufenstechen: Sportliches Reiterbrauchtum von heute als Erbe aus abenländischer Kulturgeschichte*. Verlag des Geschichtsvereines für Kärnten, Klagenfurt.

KRŽELJ, Zoran (2002): Sinjska alka još u blatu politikanstva. *Novi list*, 5. ožujka.

KRŽELJ, Zoran (2002): Norac i dalje vojvoda iz zatvora. *Novi list*, 10. ožujka.

LATINICA [TV emisija, ur. Denis Latin], HTV1, 2002.

LLULL, Ramon (1995): *Knjiga viteškog reda*. CID, Zagreb.

LOZICA, Ivan (2001): *Poganska baština*. Golden marketing, Zagreb.

LUŠIĆ, Biserka (2002): Alka bez najvišeg pokroviteljstva nakon trista godina. *Slobodna Dalmacija*, 4. srpnja.

MALENICA, Anita (2001): Čelnici šestorke održali konferenciju za tisak o skupu u Splitu — — Deklaracija je poziv za stvaranje kaosa i izvaninstitucionalnih oblika borbe za vlast. *Slobodna Dalmacija*, 12. veljače.

MILANOVIĆ LITRE, Ivan (2001): Kakvo je raspoloženje u Cetinskoj krajini pred ovogodišnju Sinjsku alku. *Hrvatsko slovo*, 20. srpnja.

MIR I DOBRO [TV emisija], HTV 1, 28. VII. 2002.

MIRNIK, Ivan (2002): Pretvorba obitelji Dojmi de Delupis u Frankopane. *Nedjeljni Vjesnik*, 20. listopada.

MOELLER, Ch.: Chivalry. www.newadvent.org/cathen03691a.htm. (22. XI. 2002.)

PANDŽIĆ, I. (2001): Vitezovi će promicati kulturu vina. *Večernji list*, 4. studenoga.

PAŠTAR, Toni (2001): Vojvoda Norac zapovidio: "Gađajte u sridu!". *Slobodna Dalmacija*, 1. kolovoza.

PAŠTAR, Toni (2001): Završeno 286 alkarsko nadmetanje — Slavodobitnik Ivica Perić. *Slobodna Dalmacija*, 6. kolovoza.

PAŠTAR, Toni (2001): Alkarski vojvoda Ante Kotromanović na otvorenju 286. Alke: "Hrvatski narode, zbij svoje redove". *Slobodna Dalmacija*, 6. kolovoza.

PAŠTAR, Toni (2002): VAD je bio spreman i Norca poslati u Haag [Razgovor s generalom Petrom Šimcem]. *Slobodna Dalmacija*, 13. srpnja.

PAŠTAR, Toni (2002): Sinjani i ne pomišljaju da se Alka ne bi održala. *Slobodna Dalmacija*, 23. srpnja.

PAŠTAR, Toni (2002): Upravni odbor Viteškog alkarskog društva objavio odluku — Kotromanović vojvoda-Norac bira kopljanike. *Slobodna Dalmacija*, 28. srpnja.

POPOVIĆ, Jasmina (2002): Mesić alkare gađao u sridu. *Večernji list*, 4. srpnja.

RIHTMAN-AUGUŠTIN, Dunja (1987): Njemački pojmovi *Sitte und Brauch* i poimanje običaja u našoj etnologiji. *Narodna umjetnost* 24, Zagreb, str. 83-92.

SESTRA MARIJA OD PRESVETOG SRCA (Anka Petričević) (1971): *Juriš na sinjsku tvrđavu*. Samostan sv. Klare, Split.

SNELL, Melissa: The Origins of Knighthood in Europe. www.historymedren.about.com/library/weekly/aa0305948a.htm (22. XI. 2002.)

SNELL, Melissa: Defining the knight.

www.historymedren.about.com/library/weekly/aa0305948a.htm (22. XI. 2002.)

STATUT SINJSKE ALKE IZ 1833. G., *www.zemris.fer.hr/~pol./sinj/sinjskaalka.html* (5. VII. 2002.)

STATUT VITEŠKOG ALKARSKOG DRUŠTVA IZ 1991. G.,

www.zemris.fer.hr/~pol./sinj/sinjskaalka.html (5. VII. 2002.)

SVI SUKOB I ALKARA I MESIĆA [s.n.] (2002), *Večernji list*, 4. srpnja.

ŠETKA, Snježana; **ŠAGOLJ**, Zoran; **LJUBIĆ**, Mirjana (2001): Split: 150 tisuća puta: "Svi smo mi Mirko Norac". *Slobodna Dalmacija*, 12. veljače.

ŠILOVIĆ, Meri (2001): Bez osmijeha ispod dugačkih usukanih brkova. *Slobodna Dalmacija*, 6. kolovoza.

ŠNAJDER, Slobodan (2002): Čuvaj se sinjske ruke! *Novi list*, 15. srpnja.

THE MEDIEVAL KNIGHT. *www.library.thinkest.org*, (22. XI. 2002.)

TOMAŠIĆ, Dinko [1937]: *Društveni razvitak Hrvata*. Hrvatska naklada, Zagreb.

TOMIĆ, Ante, Perić, Vito (2002): Sinjanima je ponekad potrebno da više puta lupe glavom u zid. *Jutarnji list*, 23. veljače.

U KRUPNOM PLANU [TV emisija], HTV1, 2. VII. 2002.

VELDE, Francois: Knighthood and Chivalry. *www.heraldica.org/topics/orders/knights.htm* (21. XI. 2002.)

ZEČEVIĆ, Divna (1989): Transformacija legende o čudu Gospe Sinjske iz 1715. godine u hrvatskoj usmenoj i pisanoj književnosti. *Zbornik Cetinske krajine, knj. 4*, Sinj, str. 199-217.

ŽIGO, Bože V. (2001): Držanje je sve, i konju i čoviku. *Slobodna Dalmacija*, 3. kolovoza.

TRANSFORMATION OF THE NOTION OF CHIVALRY WITHIN SINJSKA ALKA

Summary

The author deals with the different relation towards the notion of chivalry within the contemporary context of the Sinjska Alka, a traditional game from the region of Sinjska krajina, which originates from the mediaeval chivalry tournaments and is in itself defined as being chivalrous. The first part is dedicated to the reconstruction of the events from the 286th Alka festivity, that is, their political context and different comprehension of the notion of chivalry the participants have shown, and it is mainly based on newspapers' articles. This is followed by a part with the discussion of the basis on which the mediaeval institution of chivalry has been founded, and which stresses out the changed meaning of the chivalry and its values. Those are being compared to the ones

that can be interpreted from the Statute of the Chivalry Alka Society. The last part talks about the intensification of the usage of the notion of chivalry in Croatia from the beginning of the 1990s war, about the development of its meaning within the context of the Sinjska Alka and about its manifest characteristics.

Keywords: chivalry; Sinjska alka; tradition; politics

Translated by Sanja Kalapoš Gašparac